

Stand van zaken invoering Omgevingswet November 2017

Verandering van ministerie

De Omgevingswet (wetsontwikkeling, de nationale Omgevingsvisie en het programma Aan de slag met de Omgevingswet), Crisis en Herstelwet, Wet Ruimtelijke Ordening en het Kadaster vallen vanaf 26 oktober onder verantwoordelijkheid van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Kasja Ollongren is verantwoordelijk minister.

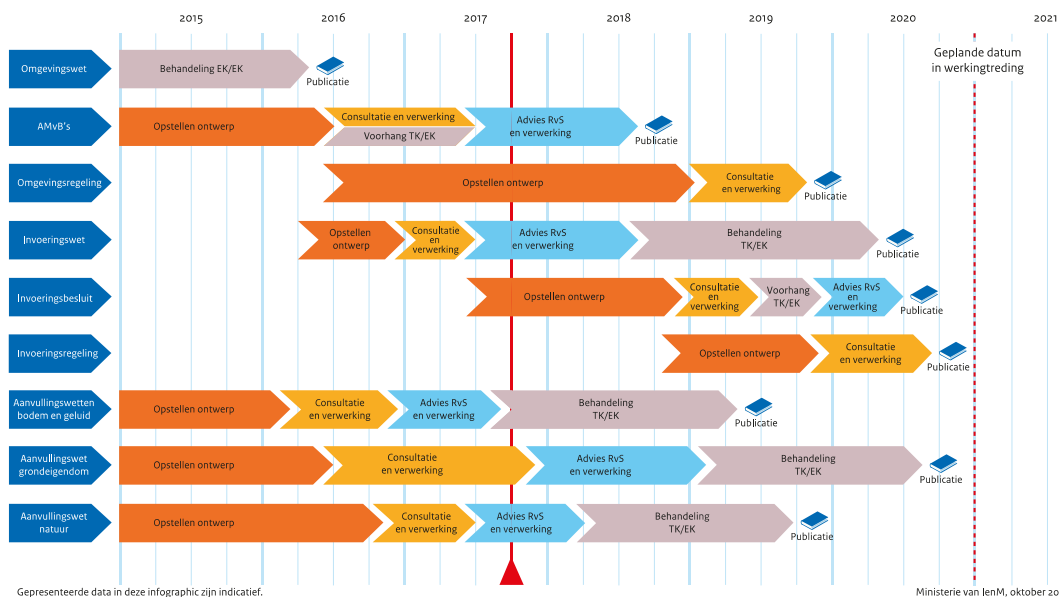
Wetstraject – nieuwe invoeringsdatum

Op 6 oktober jl. heeft de minister van Infrastructuur en Milieu (Melanie Schultz- van Haegen) de Tweede Kamer geïnformeerd over de nieuwe verwachte datum van inwerkingtreding, 1 januari 2021. Gemeenten begrijpen dat de complexiteit van de wet maakt dat de minister meer tijd besteedt aan een kwalitatieve uitwerking van de wet. We willen uiteraard werken met een goed doordachte wet. Met het benoemen van een concrete datum weten alle betrokkenen nu waar ze aan toe zijn. Het moment waarop Omgevingsvisie en Omgevingsplan gaan gelden blijft gelijk, respectievelijk 2024 en 2029. Het Kamerdebat over deze herfasering volgt. U kunt de Kamerbrief hier teruglezen. De voorbereidingen zijn in volle gang. Iedere gemeente doet dat met zijn eigen ambitie en aanpak. We verwachten daarom dat een andere ingangsdatum niets verandert aan de transitieopgave van gemeenten; een groot deel van deze transitie gaat over een andere manier van werken als overheid richting samenleving, in huis en in een keten.

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Voortgang van stelselherziening omgevingsrecht

De minister informeerde de Kamer tegelijkertijd over de uitkomsten van het onderzoek van Bureau ICT-toetsing naar het Digitaal Stelsel Omgevingswet. Verderop in deze notitie leest u daar meer over.

Lobby

De VNG heeft samen met G4, G32, Unie van Waterschappen en IPO haar lobby voortgezet bij de Eerste Kamer (behandeling van de vier AMvB's) dat het bevoegd gezag in bepaalde complexe gevallen moet kunnen kiezen voor uitgebreide voorbereidingsprocedure. De Eerste Kamer heeft een breed gesteunde motie aangenomen die decentrale overheden de bevoegdheid geeft om te kiezen voor een uitgebreide procedure als de aanvrager daarmee instemt. Voor gemeenten slaat de balans (te) ver door richting aanvrager gelet op de verantwoordelijkheid van bevoegd gezag voor zorgvuldige en integrale voorbereiding besluitvorming. De lobby wordt vervolgd bij de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel Invoeringswet Omgevingswet.

Gemeenten in positie

Gemeenten zijn in de positie om de veranderopgave als gevolg van de Omgevingswet vorm te geven. De opgave bestaat grofweg uit drie elementen:

1. Inzet van zes kerninstrumenten voor het hele fysieke domein: Omgevingsvisie, decentrale regels (zoals het Omgevingsplan op gemeentelijk niveau), programma's, algemene rijksregels, omgevingsvergunning en projectbesluit. Vanuit ambitie en algemene regels gebiedsgericht werken, is hierbij het uitgangspunt.

2. Anders werken. De Omgevingswet is veel meer dan een juridische exercitie. De wet vraagt van gemeenten een andere manier van denken en werken door de integrale benadering van de leefomgeving, meer bestuurlijke afwegingsruimte, meer nadruk op participatie en samenwerking, en de benadering vanuit de initiatiefnemer. Dit heeft grote gevolgen voor uw hele organisatie en voor de bestuurscultuur.

3. Digitaal Stelsel Omgevingswet. Het nieuwe online loket is de centrale plek waar alle digitale informatie over de fysieke leefomgeving straks samenkomt. Hier kunnen initiatiefnemers, overheden en belanghebbenden via kaartmateriaal, via vragenbomen en in omgevingsplannen/verordeningen zien wat kan en mag in de fysieke leefomgeving.

Via het loket kunnen aanvragen worden ingediend of meldingen worden gedaan, kunnen overheden digitaal samenwerken aan plannen en ook voor initiatiefnemers is er een digitale ruimte voor co-creatie. Hiermee ondersteunt het Digitaal Stelsel de doelen van de nieuwe Omgevingswet. Dit vraagt van uw organisatie dat onder meer basisregistraties, zaakgericht en ketengericht werken op orde is.

Ad 1. Kerninstrumenten

Er bestaat een grote vraag bij gemeenten om concreet te zien wat de Omgevingswet gaat doen en hoe die vorm krijgt. Voor de Omgevingsvisie en het Omgevingsplan lopen diverse ondersteuningstrajecten.

Omgevingsvisie

Via het programma Aan de slag met de Omgevingswet lopen er 12 gemeentelijke/regionale/provinciale pilots waarin gemeenten in de geest van de Omgevingswet werken aan een Omgevingsvisie. Er is ruimte om te experimenteren, van elkaar te leren en partijen worden aangemoedigd om op een innovatieve manier wijze aan de slag te gaan. De pilots Omgevingsvisie lopen tot maart 2018, waarna de lessen van deze pilots worden verspreid. Meer informatie over deze pilots treft u aan op de website van [Ruimtevolk](#), die pilots begeleidt.

Nationale Omgevingsvisie (NOVI)

De Omgevingswet vraagt gemeenten, provincies en rijk om een Omgevingsvisie te maken. De Nationale Omgevingsvisie (NOVI) is de Omgevingsvisie van het rijk. In die visie wordt het rijksbeleid voor de leefomgeving in samenhang en richtinggevend gepresenteerd. Om te komen tot de NOVI wordt een aantal stappen doorlopen:

1. Met de presentatie van de startnotitie "[De opgaven voor de Nationale Omgevingsvisie](#)" (februari 2017), is de eerste stap gezet naar het vaststellen van de NOVI in 2019. In de startnotitie staan vier strategische opgaven centraal:
 - Naar een duurzame en concurrerende economie
 - Naar een klimaatbestendige en klimaatneutrale samenleving
 - Naar een toekomstbestendige en bereikbare woon- en werkomgeving
 - Naar een waardevolle leefomgeving

2. Inmiddels verkeert de NOVI in de 2^e fase: de fase van verdieping en verrijking. Op basis van de vier opgaven zijn verdiepingsrapporten met beleidsopties opgesteld.
3. Vanaf volgend jaar start de 3e fase waarin keuzes worden voorgelegd en een concept NOVI wordt opgesteld. De bijdrage van gemeenten is daarbij van cruciaal belang. Immers, de NOVI werkt door in provinciale én gemeentelijke omgevingsvisies en geeft daarmee richting aan het gemeentelijk handelen. Daarnaast zijn gemeenten verantwoordelijk en dus aanspreekbaar op de wijze waarop zij de fysieke leefomgeving inrichten. We staan de komende decennia voor grote (ruimtelijke) opgaven en transities. Denk aan de energietransitie, aan klimaatverandering en verstedelijking. Een gedragen en gedeeld nationaal kader helpt om die opgaven waar te maken.

Wij nodigen uw gemeente nadrukkelijk uit om mee te praten over de inhoud van de NOVI en om aan te geven wat volgens u van belang is daarin mee te nemen. U kunt uw interesse kenbaar maken via omgevingswet@vng.nl.

Handvatten voor het Omgevingsplan

Het interbestuurlijke programma Aan de slag met de Omgevingswet werkt via het project 'Handvatten Omgevingsplan' aan onder meer het ontwikkelen inhoud van het Omgevingsplan, zogenoemde staalkaarten¹. In de eerste week van november start de ontwikkeling van de eerste vier staalkaarten. Twee staalkaarten zijn gebiedsgerichte en richten zich op centrumstedelijk gebied en buitencentrum stedelijke gebied. De andere twee staalkaarten zijn thematisch ingestoken en gericht op bedrijfsmatige activiteiten en de energietransitie. Naar verwachting zijn deze staalkaarten aan het einde van het eerste kwartaal van 2018 gereed. In 2018 zijn nog acht andere staalkaarten voorzien.

Het ontwikkelen van de staalkaarten gebeurt in samenspraak met een besloten community via Pleio, waarin met name gemeentelijke vertegenwoordigers verenigd zijn. De community zal ook enkele malen bijeen komen. Gemeenten worden nadrukkelijk uitgenodigd om deel te nemen aan de Omgevingsplan community.

De kennis die wordt opgebouwd komt vanaf 2018 stapsgewijs beschikbaar in de vorm van factsheets, handreikingen en (opleidings)modules zodat gemeenten die willen al aan de slag kunnen met onderdelen van het Omgevingsplan vooruitlopend op 2021.

De ondersteuningsproducten die zijn ontwikkeld voor Juridische kerninstrumenten, treft u in de bijlage.

Ad 2. Anders Werken

Op een andere manier werken, vergt inspanning van uw gemeente op een aantal terreinen, onder meer: interne organisatie en processen, participatie en regionale samenwerking. De transitie naar anders werken kost geld. Gemeenten worden hierbij ondersteund vanuit de VNG.

Regionale samenwerking omgevingsdiensten

Vanwege de integraliteit van de fysieke leefomgeving moeten gemeenten zowel lokale als regionale belangen behartigen. De VNG heeft een verkenning uit laten voeren over hoe de samenwerking tussen gemeenten en omgevingsdiensten loopt en waar kansen liggen voor het effectief en efficiënt organiseren van de uitvoering. De resultaten zijn verwerkt in een [Praatplaat samenwerking gemeenten-omgevingsdiensten](#) die helpt om de dialoog tussen gemeenten en omgevingsdiensten op gang te brengen over de kansen en belemmeringen van hun samenwerkingen en er is tevens een drietal scherpe [blogs](#) over geschreven.

Onderzoek wethouders

Hayke Veldman heeft een verkenning uitgevoerd onder met name wethouders over wat de Omgevingswet van hen vraagt. De uitkomsten zijn bijzonder nuttig voor de voorbereidingen op een nieuw college. Dit rapport is binnenkort beschikbaar op <http://www.vng.nl/omgevingswet>.

Andere ondersteuningsproducten die zijn ontwikkeld voor Anders Werken, treft u in de bijlage.

¹ Staalkaarten zijn weergaven van de fysieke leefomgeving, activiteiten van burgers, bedrijven en overheden, en instrumenten tot regeling en bestuur daarvan (voor zover dat van belang is voor een op te stellen Omgevingsplan). Staalkaarten zijn geen blauwdruk maar bedoeld ter inspiratie.

Ad 3. Digitalisering

Advies Bureau ICT-toetsing over het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO)

Het BIT adviseert de scope bij inwerkingtreding aan te passen, kleinere stappen te zetten en de inbreng van gebruikers te vergroten. De VNG onderschrijft deze adviezen. Wij hebben het ministerie van IenM verzocht de invloed van gemeenten te vergroten:

1. Op de beslissingen over wat er wordt ontwikkeld, wanneer en in welk tempo.
2. Door behoeften van gebruikers (zoals inwoners, bedrijven en gemeenten) en voortschrijdend inzicht een belangrijkere rol te laten spelen.

Relevant voor gemeenten is dat het DSO eerst toegang geeft tot de meest gevraagde en eenvoudigst op te leveren diensten, zoals een vergunning voor een uitbouw of dakkapel. Verder zal ook de achterkant van het systeem goed georganiseerd moeten zijn, zodat bijvoorbeeld samenwerkingsruimte tussen overheden, initiatiefnemers en betrokkenen beschikbaar is en toezicht en handhaving zijn aangesloten. Momenteel werkt een taskforce aan de uitwerking van de aanbeveling van BIT.

Het BIT-rapport en de samenvatting vindt u hier.

Governance DSO

Gemeenten hebben van alle overheden de meeste klantcontacten als het gaat om ruimtelijke ordening en zijn verantwoordelijk voor 70 procent van de beheerkosten. Het is voor gemeenten daarom van belang dat zij in deze belangrijke positie goed gepositioneerd worden en zicht houden op kostenontwikkelingen. In dit kader ziet de VNG het financiële risico als gevolg van de nieuwe invoeringsdatum toenemen. De mogelijke financiële effecten in navolging van het BIT-advies moeten daarom interbestuurlijk (IenM, VNG, IPO, Unie van Waterschappen) worden onderzocht: het effect ervan op investeringskosten, de exploitatie- en beheerkosten, en de transitiekosten van bevoegde gezagen.

Beheer DSO

Een interbestuurlijk samengestelde werkgroep zal in november een advies uitbrengen over de governance voor het permanent beheer DSO en het Informatiepunt vastgesteld. De hoofdlijnen van het advies zijn: "Er is een ketenregieorganisatie nodig om het beheer van die keten te organiseren. Het gaat om beheer van een publieke voorziening die gratis aan een ieder ter beschikking wordt gesteld, daarom wordt uitgegaan van publieke aansturing. De adviesgroep daarbij kiest voor een publieke rechtsvorm en interbestuurlijke sturing en een nieuwe organisatie, die op basis van interbestuurlijk eigenaarschap wordt ingericht en bestuurd."

In de komende weken wordt het advies in de verschillende achterbannen van de betrokken partijen besproken in een consultatieronde. De VNG brengt het advies in bij de vaste beleidscommissie Dienstverlening & Informatiebeleid, het Netwerk Managers Omgevingswet (meer informatie over dit netwerk vindt u verderop in deze notitie), en de taskforce van het programma.

Informatieproducten (voorheen: Informatiehuizen)²

Er is door diverse organisaties zoals Kadaster, RIVM, BIJ12 een inventarisatie gemaakt van informatieproducten waarvan de informatie al grotendeels bij hen beschikbaar is, maar de ontsluiting en aanbieder van informatie verbeterd kan worden. Ook hier wordt er meer focus gelegd op wat de gemeenten echt nodig hebben in hun werk. Aan de hand van selectiecriteria worden de voorgestelde informatieproducten beoordeeld. VNG/KING bespreekt de komende maanden met gemeenten en omgevingsdiensten welke informatieproducten helpen bij de uitvoering van het werk.

UIVO-Interbestuurlijk en UIVO-Collectief Gemeenten³

² Informatieproducten zijn datasets over ruimtelijke ordening, geur, geluid etc. die, als ze goed georganiseerd en/of herbruikbaar zijn, medewerkers kunnen ondersteunen bij de inhoudelijk afwegingen die zij maken bij lichte, reguliere en complexe vergunningen. Deze informatie moet snel en eenvoudig beschikbaar komen omdat procedures verkort worden van 26 naar 8 weken. Het gaat om de vraag: Welke informatie is er nodig om een vergunningsaanvraag (initiatiefaanvraag) te kunnen beoordelen/vergunningen?

³ Samen met andere bevoegde gezagen (provincies, waterschappen en Rijk) wordt het programma UIVO-I en UIVO-CG vormgegeven. Met een multidisciplinaire community van 150 professionals van bevoegde gezagen en keten- en

UIVO-I is per 1 november 2017 afgerond; de producten die zijn opgeleverd treft u in de bijlage aan.

UIVO-CG werkt aan ondersteunende producten en activiteiten, die gemeenten helpen bij onder meer hun eigen procesarchitectuur en leveranciersmanagement. Ook is er ingezet op een sterkere verbinding met en sturing op het DSO door meer focus te leggen op de meest relevante projecten, betrokken gemeenten gericht in te zetten en te werken aan integraal leveranciersmanagement van DSO, IPO, UvW en VNG tezamen. De gerichte focus is tevens terug te zien in de samenwerking rondom Informatieproducten (voorheen: Informatiehuizen): daar wordt vooral gewerkt aan de producten die voor gemeenten de meeste toegevoegde waarde hebben. De belangrijkste producten en resultaten sinds de vorige brief vindt u in de bijlage.

Het is de verwachting dat in 2018 het accent van 'weten' (specificeren, modelleren) verschuift naar 'kunnen en doen'. Dat betekent dat de resultaten zoveel mogelijk worden toegepast in de ondersteuning van gemeenten, pilots en praktijkbeproevingen toenemen en er meer duidelijkheid komt over de te ontwikkelen collectiviteiten en rol van de Taskforce Samen Organiseren daarbij.

Oprichting Netwerk Managers Omgevingswet

In oktober is het Netwerk Managers Omgevingswet van start gegaan onder leiding van Ludo Steenmetzers, directeur stedelijke ontwikkeling Den Haag en Symone de Bruin, eenheidsmanager Apeldoorn. Het netwerk uit strategische lijnmanagers die naast een breder pakket, verantwoordelijk zijn voor de implementatie van de Omgevingswet. De focus ligt op organisatievraagstukken. De managers komen periodiek samen om van ieders aanpak van de transitie te leren, risico's en oplossingsrichtingen te delen en kennis op te halen.

Samenwerking Omgevingsdienst NL

Omgevingsdienst NL, de vereniging van de 29 omgevingsdiensten (regionale uitvoeringsdiensten, heeft het initiatief genomen voor een programma invoering Omgevingswet bij omgevingsdiensten. Dit programma heeft tot doel professionals van omgevingsdiensten in toenemende mate te betrekken bij de ontwikkeling van het DSO en de informatieproducten. Op dit moment voert Omgevingsdiensten NL een 0-meting uit onder omgevingsdiensten (kennis- en informatiebehoefte) om het programma goed in te richten. Omgevingsdienst NL en VNG werken samen om hier een succes van te maken.

Festival Invoering Omgevingswet

Op 15 november organiseert de VNG het Festival Invoering Omgevingswet: Hoe dan?! , waarin de hoe-vraag bij de invoering centraal staat. Alle gemeentelijke betrokkenen zoals de programmamanager en zijn kernteam (onder meer beleidsmedewerkers, juristen, communicatieadviseurs, financieel adviseurs, informatiemanagers, HR-adviseurs) zijn van harte welkom. We vragen u uw medewerkers hierop attent te maken, Meer informatie over het festival, vindt u [hier](#).

Raadsleden

Voor raadsleden is ruime ondersteuning beschikbaar, van presentaties op maat tot factsheets, van e-learning tot handreikingen. U vindt het aanbod op www.vng.nl/raadsleden.

Doorpraten?

De VNG is samen met de VGS een programma aan het ontwikkelen voor bijeenkomsten van gemeentesecretarissen die met elkaar willen doorpraten over de Omgevingswet en de veranderopgave voor hun organisatie cq. manier van werken. Dit programma kan bijvoorbeeld tijdens bijeenkomsten van secretarissenkringen worden aangeboden. Als u hier in geïnteresseerd bent, kunt u ons dat laten weten via omgevingswet@vng.nl.

uitvoeringspartners wordt elke 6 weken in ateliers gewerkt een interbestuurlijke vraagstukken op het gebied van informatievoorziening. Gezamenlijk worden producten ontwikkeld en gevalideerd, en wordt praktijkervaring uitgewisseld.

BIJLAGE Ondersteuningsproducten

Ad 1. Juridische kerninstrumenten

Uitspraken Raad van State nader belicht

Een aantal uitspraken van de Afdeling Bestuursrecht zijn geanalyseerd met de 'bril van de toekomst': Wat kunnen we leren van de uitspraken bij het flexibeler maken van bestemmingsplannen, inrichten van participatie en digitalisering? Het wordt duidelijk dat er veel ruimte is, maar dat de motivering van keuzen van groot belang is. Dat is nu ook al het geval, maar wordt in de toekomst alleen maar belangrijker. Deze vaardigheid vraagt aandacht en oefenen. De analyses kunt u vinden op vng.nl/omgevingswet.

Ad 2. Anders werken

Ambitie, verandertypen en invoeringsstrategieën

Veel gemeentelijke organisaties en raden zijn aan de slag om te bepalen wat hun ambitieniveau met de Omgevingswet is en met welke thema's of projecten zij aan de slag willen. De gemeenteraad bepaalt de ambitie en stelt de Omgevingsvisie vast.

Op basis van de ambitie kunt u bepalen welke invoeringsstrategie bij uw gemeente past en welke onderdelen van uw organisatie daar op welk moment bij betrokken moeten worden. Er is een [bordspel](#) ontwikkeld dat op een speelse wijze helpt discussie over de veranderopgave op gang te brengen tussen verschillende functiegroepen. En daarnaast leren de spelers gelijk meer over de Omgevingswet en de implicaties ervan.

Ad 3. Digitalisering

Informatieproducten (voorheen: Informatiehuizen)

De afgelopen maanden is geïnventariseerd welke informatieproducten gebruikt worden bij een initiatieaanvraag/vergunningaanvraag. De inventarisatie, die medio december beschikbaar komt, kunnen gemeenten gebruiken bij de inventarisatie van hun eigen informatieproducten. De voorlopige stukken zijn te vinden op het ROMnetwerk, het besloten gemeentelijke platform voor ro- en milieuprofessionals (zoekwoord: informatiehuis).

Producten UIVO-I

- Door medewerkers van gemeenten, provincies en omgevingsdiensten gevalideerde [klantreizen](#) met daarin opgenomen:
 - o Persona's van initiatiefnemers, belanghebbenden en medewerkers
 - o Klantbelevingen met voorstellen voor innovaties
- Kernproducten voor de interbestuurlijke informatievoorziening, zoals ketenprocessenbeschrijvingen, een product- en dienstencatalogus en een zaaktypecatalogus.
- Een [routeplanner](#) waarin is uitgewerkt wat bevoegde gezagen, generiek, wanneer kunnen verwachten van de ontwikkeling van het DSO en welke consequenties dat heeft voor de digitaliseringactiviteiten van de bevoegde gezagen.
- Functionele specificaties voor een samenwerkingsruimte die de samenwerking tussen en met initiatiefnemers, belanghebbenden en de bevoegde gezagen kan ondersteunen.
- De uitwerking van twee interbestuurlijke serviceformules (ontwerp- en ontwikkelformule) die in pilots met bevoegde gezagen zijn getoetst.
- Een visie op het toepasbaar maken van regels en scenario's en de wijze waarop bevoegde gezagen hierin kunnen worden ondersteund.
- Voorstellen om interbestuurlijk om te gaan met de digitale duurzaamheid en meervoudig bronbeheer.
- Leerresultaten van 5 uitgevoerde interbestuurlijke ketenpilots:
 - o Steigers in de Ringvaart -Haarlemmermeer
 - o Van klantreis naar online product – Ede
 - o Invoer beoordeling intensieve veehouderij – RIVM
 - o Vergunningen HOV-baan Transwijk – Stichtse Rijnlanden
 - o Vergunningen 3 servicemodules – Zaanstad

Deze verschijnen binnenkort op www.aandeslagmetdeomgevingswet.nl.

Deze resultaten zullen worden overgedragen aan het programma Aan de slag met de Omgevingswet (ADSMO), IPO, UvW en VNG en ketenorganisaties. Ook zullen ze gepubliceerd worden op de gebruikelijke websites/communicatiekanalen van deze partijen.

Producten en resultaten UIVO-CG

- De [Checklist Informatievoorziening](#), die gemeenten helpt bij het bepalen welke stappen zij (minimaal) moeten zetten om aan de wet te voldoen.
- De kernproducten voor architecten: [informatiearchitectuur en objectenmodel](#). Het product bedrijfsarchitectuur kunt u op korte termijn vinden op www.da2020.nl onder 'ondersteuningsmiddelen Omgevingswet'.
- Impactanalyse Informatiehuis Ruimte, met inventarisatie van lokale consequenties en mogelijkheden voor gezamenlijk georganiseerde ondersteuning. De analyse tezamen met een overzicht van gemeentelijke platforms worden één dezer dagen geplaatst op www.da2020.nl onder 'ondersteuningsmiddelen Omgevingswet'.
- Uitwerking [snelserviceformule](#) en start van het traject om de eenvoudige producten te modelleren, zodat deze (zoveel mogelijk) digitaal afgehandeld kunnen worden.
- Gebruik van De Pilotstarter (depilotstarter.vng.nl) om de pilots in het land zichtbaar te maken. Verder is een aantal kernvraagstukken vastgesteld, waarop via begeleide pilots, praktijkervaring wordt opgebouwd.
- Er wordt gewerkt aan een visie op collectieve gemeentelijke voorzieningen plus het instrumentarium om keuzen te maken en te onderbouwen. Na oplevering worden de resultaten overgedragen aan de Taskforce Samen Organiseren.

Vooruitblik periode tot einde 2017:

- Nieuwere versies ('incrementele ontwikkeling') van de meeste bovengenoemde producten.
- Vertaling van de producten naar onder meer handleidingen, factsheets, workshops, trainingen.
- Keuzen van uit te werken collectieve voorzieningen.
- Een globale leveranciersstrategie, zowel voor pakketleveranciers als de adviesmarkt.
- Eisen en regels aan informatiebeveiliging en privacy, ingebed in de bedrijfsarchitectuur.
- Start pilot modellering van de eenvoudige producten t.b.v. digitale verwerking in DSO.
- Start van praktijkbeproevingen van door DSO opgeleverde software.